

І.С. Бондарук
к. е. н., в.о. доцента,
Уманський державний педагогічний університет

РОЛЬ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Постановка проблеми. Недостатньо ефективного функціонування вітчизняної системи пенсійного забезпечення багато в чому пов'язане з тим, що до цих пір не вдалося подолати дію наступних негативних соціальних чинників, що впливають на економічну безпеку: зростають витрати на пенсійне забезпечення населення, зростає дефіцит Пенсійного фонду України, збільшується обсяг коштів Державного бюджету України, які виділяються на пенсійне забезпечення, збільшується демографічне навантаження, відсутній природний приріст населення, залишається надзвичайно високим коефіцієнт старіння, високими є ризики нерівномірного розподілу витрат і вигод, ризики нерівності і дискримінації учасників пенсійного забезпечення. Дія цих і інших негативних чинників, що виявляються в пенсійній сфері, несе в собі пряму загрозу економічній безпеці суспільства і держави в цілому. Тим самим розвиток і вдосконалення вітчизняної системи пенсійного забезпечення є актуальним напрямом досліджень в сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблем пенсійної системи та визначення важливості формування системи економічної безпеки пенсійного забезпечення зробили такі вчені: Амоша О.І. [1], Варналій З.С. [2], Лібанова Е. М. [3, 4], Сазонець І. Л. [5] та ін. Проте, ефективні напрями посилення рівня економічної безпеки шляхом удосконалення пенсійного забезпечення залишаються ще недостатньо дослідженими. Важливим є вивчення впливу управління бізнесом у формуванні системи економічної безпеки пенсійного забезпечення.

Тому, **метою статті** є дослідження ролі управління бізнесом у формуванні системи економічної безпеки пенсійного забезпечення.

Пенсійне забезпечення є невід'ємною частиною політики держави у соціальній сфері і однієї з передумов забезпечення

соціальної справедливості у суспільстві, створення і підтримки політичної стабільності.

Пенсійне забезпечення завжди здійснюється на некомерційній основі, на відміну від пенсійного страхування, яке може здійснюватися і комерційними організаціями. У зв'язку з вищевикладеним, пенсійне страхування необхідно розглядати як метод створення більш високого рівня матеріального захисту пристарілих громадян, відмінний від пенсійного забезпечення.

Пенсійне забезпечення – це форма розподілу матеріальних благ не в обмін на витрачену працю, а з метою задоволення життєво необхідних особистих потреб (фізичних, соціальних, інтелектуальних) пристарілих, інвалідів, непрацездатних, громадян, що втратили годувальника та інших членів суспільства з метою охорони здоров'я і звичайного відтворення робочої сили за рахунок спеціальних фондів, що створюються в суспільстві, у випадках і на умовах, встановлених з урахуванням соціальних і правових норм. Як правило, фінансування пенсійного забезпечення здійснюється за рахунок коштів централізованих бюджетних і позабюджетних фондів, в межах реалізації державою фіскальної функції.

Під пенсійним страхуванням звичайно розуміють вид страхування життя, при якому страхувальник одноразово або у розстрочку сплачує страховий внесок, а страховик бере на себе зобов'язання виплачувати застрахованій особі пенсію у вигляді одноразової, або періодичних виплат протягом обумовленого терміну або довічно. Таким чином, пенсійне страхування можна розглядати в двох аспектах: як вид соціального захисту населення, і як один з видів страхування життя.

Розглянуті особливості пенсійного страхування і пенсійного забезпечення дозволяють систематизувати їх основну схожість і відмінності за різними ознаками (табл. 1).

Розглядаючи систему пенсійного забезпечення у вузькому значенні, вважаємо, що це забезпечення періодичними грошовими виплатами непрацездатних осіб або членів їх родин, за рахунок державних коштів без адекватних попередніх внесків від них. Проте, це визначення не відображає у повній мірі сутність та призначення системи пенсійного забезпечення.

Виходячи з того, що система пенсійного забезпечення є одним з найважливіших елементів системи соціального забезпечення населення, а згідно з Конвенцією Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення, яка відносить до соціального забезпечення системи соціального страхування, як встановлені державою, так і контрольовані державними органами, вважаємо, що і до системи пенсійного забезпечення відносяться як державне пенсійне забезпечення, так і пенсійне страхування.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика пенсійного страхування і пенсійного забезпечення*

Ознаки порівняння	Пенсійне забезпечення	Пенсійне страхування
Схожість		
Система організації	Самостійні елементи єдиної системи соціального захисту населення	
Цілі організації	Здійснення виплат особам, що набувають на них права у разі втрати працездатності унаслідок старості, інвалідності, при втраті годувальника і в інших випадках, встановлених законодавством	
Спосіб фінансування	Фінансуються шляхом створення спеціальних цільових фондів	
Відмінності		
Основа виникнення відносин	Підтримка соціальної і політичної стабільності у суспільстві	Різні прояви соціальних ризиків - старість, інвалідність і ін.
Форми здійснення	Тільки у обов'язковій формі	Як у обов'язковій, так і у добровільній формі
Суб'єкти що здійснюють організацію	Тільки некомерційні організації	Некомерційні і комерційні організації
Еквівалент призначення виплат	На безеквівалентній основі	З урахуванням конкретного (часто трудового) внеску одержувача

*складено автором

Проведений аналіз основних елементів системи пенсійного забезпечення дозволяє дати їй наступне визначення: системою пенсійного забезпечення є взаємне функціонування соціально-економічних елементів з метою захисту населення від втрати трудових доходів (заробітної плати, доходів від індивідуальної діяльності і т. ін.) у зв'язку з настанням старості (непрацездатності), інвалідності або втратою годувальника, а також з метою задоволення життєво необхідних особистих потреб різних членів

суспільства (пристарілих, інвалідів і ін.) за рахунок джерел сформованих на державному і недержавному рівнях. У цілому, система пенсійного забезпечення, будучи підсистемою системи соціального захисту населення, має ті ж характеристики, тобто є складною, динамічною, імовірнісною, відкритою соціально економічною системою, що має визначальний вплив на забезпечення економічної безпеки держави.

Функціонування системи пенсійного забезпечення повинне бути спрямоване на досягнення головної мети – реалізацію конституційних прав всіх громадян на отримання матеріального забезпечення у разі втрати працездатності унаслідок старості, інвалідності, при втраті годувальника і в інших випадках, встановлених законодавством.

Отже, основою забезпечення економічної безпеки пенсійного забезпечення є система пенсійного забезпечення, яка виступає підсистемою соціальних гарантій, причому не тільки на декларативному рівні, а на рівні діяльності спеціалізованих організацій по накопиченню, примноженню і перерозподілу виплат громадянам-пенсіонерам. Причому разом з державними структурами в пенсійному захисті беруть активну участь і недержавні структури. Таким чином, система пенсійного забезпечення є діяльністю різних соціальних інститутів, що взаємодіють між собою і суспільством в цілому з метою забезпечення відповідних умов життєдіяльності за допомогою пенсій громадянам, що втратили можливість отримання заробітку внаслідок досягнення певного віку, настання інвалідності, певної професійної діяльності, втрати годувальника і ін.

На нашу думку, системою економічної безпеки пенсійного забезпечення є сукупність державних та недержавних структур, які на основі законодавчих актів і нормативних документів здійснюють забезпечення захищеності життєво важливих інтересів особи за рахунок регулярних грошових виплат у вигляді пенсій, а також забезпечують економічну стійкість держави до внутрішніх і зовнішніх загроз (рис. 1).

Система економічної безпеки пенсійного забезпечення формується шляхом: створення самої системи та постійне підтримання її у належному стані (створення організаційно-

правових засад для побудови, розвитку та функціонування системи; формування організаційної структури, окремих її складових та розподіл їх функцій; кадрове, фінансове, матеріальне, технічне, інформаційне тощо забезпечення як системи в цілому, так і окремих її складових) [6];

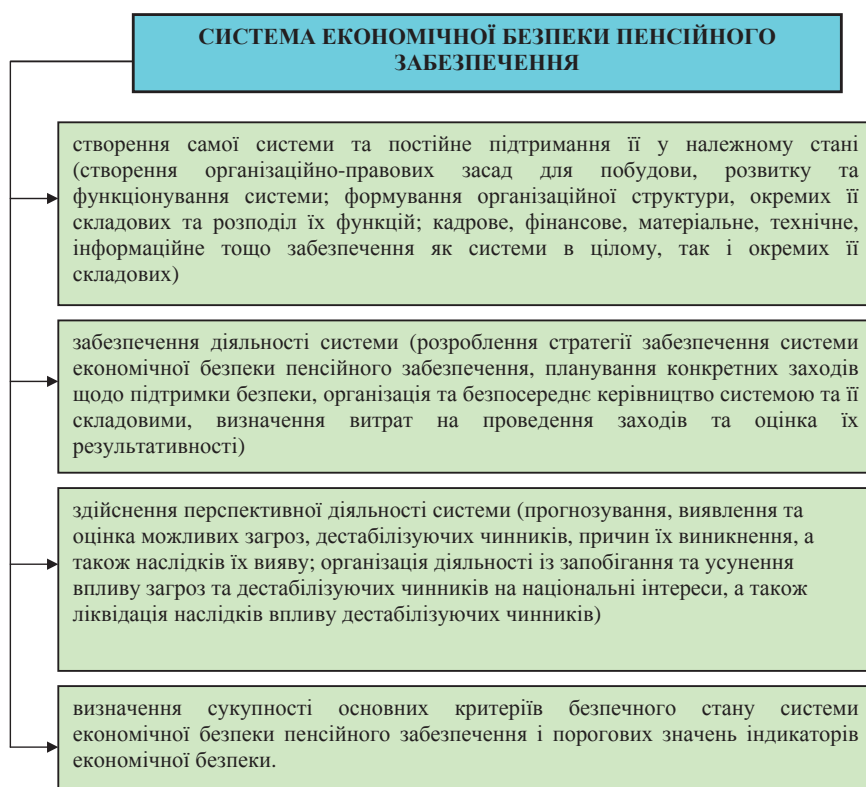

Рис. 1. Схема формування системи економічної безпеки пенсійного забезпечення

– забезпечення діяльності системи (розроблення стратегії забезпечення системи економічної безпеки пенсійного забезпечення, планування конкретних заходів щодо підтримки безпеки, організація та безпосереднє керівництво системою та її

Бухгалтерський облік, аналіз та аудит : проблеми теорії, методології, організації

складовими, визначення витрат на проведення заходів та оцінка їх результативності) [6];

– здійснення перспективної діяльності системи (прогнозування, виявлення та оцінка можливих загроз, дестабілізуючих чинників, причин їх виникнення, а також наслідків їх вияву; організація діяльності із запобігання та усунення впливу загроз та дестабілізуючих чинників на національні інтереси, а також ліквідація наслідків впливу дестабілізуючих чинників) [6];

– визначення сукупності основних критеріїв безпечного стану системи економічної безпеки пенсійного забезпечення і порогових значень індикаторів економічної безпеки.

Розглядаючи проблему управління системою пенсійного забезпечення, необхідно чітко уявляти її структуру, об'єктно-суб'єктний склад і саму суть даного феномена. Без цього ефективність управління не дасть потрібного результату.

Важливим є визначення самого поняття управління. Управління – невід'ємна частина функціонування всіх сфер суспільства: економічної, соціальної, політичної, духовної. Управління забезпечує такий розвиток того або іншого процесу, який дозволяє раціонально досягти певної мети. У літературі є достатня кількість визначень управління: «управління – це діяльність, що містить виконання деякої сукупності функцій, направлених на забезпечення учасників організації цілей, і на координацію їх зусиль» [6]. Інші автори визначають управління як «цілеспрямовану дію керівника або органів управління, що погоджує і об'єднує спільну працю людей» [9].

Виходячи з того, що визначення поняття «управління системою пенсійного забезпечення» в нормативних актах та науковій літературі практично не зустрічаються, а система пенсійного забезпечення є складовою системи соціального забезпечення, тому, вважаємо, що управління системою пенсійного забезпечення – це соціальна і організаційна діяльність держави і недержавних установ, направлена на забезпечення життєдіяльності осіб, що стали інвалідами або що тривалий час займалися певною професійною діяльністю, осіб, що досягли пенсійного віку, а також непрацевдатних, таких, що втратили годувальника з метою створення умов для гідного життя і вільного розвитку людини.

Завданням діяльності з удосконалення управління системою пенсійного забезпечення є узгодження інтересів непрацездатних і працюючих членів суспільства. Суб'єктами цих суспільних відносин є держава в особі органів управління, перш за все органів, що розподіляють фінансові кошти, які використовуються на задоволення потреб непрацездатних членів суспільства. Також суб'єктами виступають різні недержавні пенсійні фонди і керуючі організації. Об'єктом управління системою пенсійного забезпечення є ті члени суспільства, які потребують такого забезпечення; пенсіонери як особлива демографічна група в цілому. Крім того, об'єктом таких відносин є працюючі члени суспільства, які створюють частину національного доходу, що направляється на забезпечення непрацездатних членів суспільства. По рівню окремих ланок можна виділити як суб'єктів пенсійних відносин – підприємства, об'єднання, галузі, які беруть участь у формуванні коштів пенсійного забезпечення. Це особи або групи осіб, або різні державні і господарські структури.

Об'єкт управління системою пенсійного забезпечення має складну внутрішню структуру, в якій об'єкт пенсійного забезпечення підрозділяється на окремі структурні частини, що включають різні групи непрацездатних членів суспільства.

У типологічному відношенні всіх непрацездатних осіб, на наш погляд, можна розділити на три групи. У першу входять особи, які ефективно працювали і благополучно дожили до пенсійного віку. Другу групу складають люди, що втратили працездатність в процесі виконання трудових і суспільних обов'язків. В третю групу можна виділити інвалідів з дитинства, а також громадян, що не працювали в працездатному віці (що не отримали право на трудову пенсію).

Для забезпечення економічної безпеки пенсійного забезпечення кожна група об'єктів пенсійного забезпечення повинна мати свою частку в загальному обсязі коштів, що виділяються суспільством на ці цілі. Особи, що ефективно працюють і благополучно дожили до пенсійного віку, претендують зберегти звичний спосіб життя, що включає не тільки необхідні мінімальні потреби, але і збереження соціального статусу [8]. Інтереси людей, що втратили працездатність в процесі виконання трудових і суспільних

обов'язків, однакові з першою групою суб'єктів в тому сенсі, що їм необхідне задоволення життєво важливих потреб. У даній групі є винні (наприклад держава), які зобов'язані виплачувати велику частину пенсії людині, що втратила працездатність в процесі виконання трудових і суспільних обов'язків [8].

Схематично суб'єктно-об'єктний склад таких відносин та їх вплив на економічну безпеку пенсійного забезпечення відобразимо на рис. 2.

Рис. 2. Вплив суб'єктно-об'єктних відносин управління системою пенсійного забезпечення на економічну безпеку пенсійного забезпечення

Слід зазначити, що головним суб'єктом управління системою пенсійного забезпечення від якого залежить стан економічної безпеки є держава особі своїх органів. Існує багато наукових

поглядів на проблему ролі держави у забезпеченні економічної безпеки та у вирішенні соціальних питань. На практиці основними функціями держави в цьому напрямі є: забезпечення правової бази і суспільної атмосфери, яка сприяє ефективному функціонуванню ринкової системи; перерозподіл доходу і багатства; стабілізація економіки, а також стимулювання економічного зростання.

Щоб це врахувати, слід підрозділити функції соціального управління на ряд категорій:

- функції, направлені на регулювання умов життя: забезпечення безпеки; охорони праці, пенсійне забезпечення і т.д.;
- функції, пов'язані з реалізацією конституційних принципів соціального розвитку: забезпечення зростання освітнього і культурного рівня населення, соціальні інновації і т.д.;
- функції, пов'язані з кон'юнктурою управління, – кадрова політика в центрі і на місцях і ін.;
- функції, направлені на забезпечення соціальної рівності і соціальної справедливості.

Реалізація функцій пенсійного забезпечення можлива не тільки в умовах сприятливого інституційного середовища або сукупності адекватних інститутів політичного, правового, економічного, культурного і соціального характерів, але і дотриманні принципу соціальної орієнтації управлінської діяльності, що передбачає пріоритетність людей, їх потреб і інтересів.

Мова йде про організаційний або соціальний чинник, тобто взаємодію соціальних учасників пенсійних відносин. Управління в даному випадку виступає як соціальна діяльність, покликана погоджувати інтереси не тільки суб'єктів і об'єктів процесу пенсійного забезпечення, але і інших суб'єктів суспільного життя.

Протягом останніх двох десятиліть системи пенсійного забезпечення стають більш комплексними в умовах розподілу діяльності, розвитку фінансових інструментів і підвищення мобільності ризиків. Цей розвиток не тільки збільшує економічну ефективність, а й має наслідки для природи фінансових ризиків і їх потенційного впливу на реальний сектор [8]. Це привернуло увагу до проблем інституційної інфраструктури пенсійного забезпечення. Розпочалось створення уніфікованих фінансових регуляторів, що зможуть краще функціонувати в умовах зростаючої комплексності

Бухгалтерський облік, аналіз та аудит : проблеми теорії, методології, організації

систем пенсійного забезпечення. В Україні нагляд і регулювання сектору пенсійного забезпечення здійснює широкий спектр інституцій. Але цей сектор не можна розглядати у відриві від інших складових ринку фінансових послуг, оскільки у майбутньому вони будуть справляти значний вплив на пенсійне забезпечення. При проведенні такої серйозної та відповідальної реформи пенсійної системи України стане в нагоді світовий досвід щодо реформування пенсійного забезпечення.

Послідовне та своєчасне впровадження цих пропозицій забезпечить злагодженіше та ефективніше функціонування фінансового сектору і всієї економіки в цілому та стане одним з кроків до інституційного та законодавчого узгодження України зі стандартами ЄС.

Управління тут також виступає як організаційна діяльність, тобто процес організації пенсійного забезпечення, що допускає дію суб'єктів управління (держави, недержавних пенсійних фондів) на об'єкт управління (пенсіонерів, працююче населення) за допомогою скоординованих заходів, направлених на зростання добробуту пенсіонерів і населення.

Як можна переконатися, подібний підхід повною мірою відповідає пріоритетам соціальної політики сучасної держави і багато в чому покладений в основу пенсійної реформи, реалізація якої на практиці виявила численні концептуальні недоліки, що стали основою необхідності вдосконалення пенсійної системи. Саме через це все гостріше ставляться питання про вдосконалення управління системою пенсійного забезпечення в Україні.

Аналіз управління пенсійним забезпеченням не може здійснюватися без урахування економічної і соціальної значущості цього соціального інституту. Пенсійне забезпечення є механізмом підтримки певного рівня життя людей, які одержують пенсію, видом соціального забезпечення і соціального захисту населення. Створення і функціонування ефективної системи пенсійного забезпечення є умовою підтримки гідного життя і вільного розвитку людей, що потрапили в життєві ситуації, викликані віком, інвалідністю або втратою годувальника. Пенсійне забезпечення це не система «соціальних подачок», а широка система заходів,

покликаних забезпечувати трудовий, людський, творчий, етичний потенціал пенсіонерів.

Пенсійне забезпечення як соціальний інститут взаємодіє з економічними, політичними, правовими і іншими сферами суспільства. Ефективність пенсійного забезпечення багато в чому залежить від соціальної і економічної політики держави, правових механізмів, культурних традицій і т. д. У свою чергу ступінь ефективності пенсійного забезпечення має істотний вплив на соціальне самопочуття не тільки пенсіонерів, але і економічно активного населення, яке також в перспективі стане об'єктом пенсійного забезпечення.

Висновки. Таким чином, забезпечення економічної безпеки, будучи гарантією незалежності держави, умовою стабільності і ефективної, успішної життєдіяльності суспільства, належить до найважливіших національних пріоритетів розвитку держави. Це пояснюється тим, що економіка є однією з життєво важливих сторін діяльності суспільства, держави і особи і, отже, поняття національної безпеки включає оцінку життєздатності економіки, її міцності при можливих зовнішніх і внутрішніх загрозах [6].

Виходячи з цього більшість досліджень проблем економічної безпеки присвячена вивченню її національного рівня. У свою чергу соціально-економічна безпека і стійкий розвиток суб'єктів країни є основою національної безпеки. В той же час управління пенсійним забезпеченням знаходиться на такій стадії, коли на регіональний рівень передаються додаткові повноваження за визначенням соціально-економічного розвитку. Суть економічної безпеки в сфері пенсійного забезпечення полягає в можливості і здатності економіки покращувати якість життя населення, протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечувати соціально-економічну і суспільно-політичну стабільність країни.

Список використаних джерел:

1. Амоша О.І. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення / О.І. Амоша, О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко та ін. // Фундаментальні орієнтири науки (гуманітарний та соціально-економічний

Бухгалтерський облік, аналіз та аудит : проблеми теорії, методології, організації

напрями) : Збірник статей за матеріалами проектів Державного фонду фундаментальних досліджень. – 2005. – С. 340–35

2. Варналій З.С. Проблеми та шляхи забезпечення економічної безпеки України / З.С. Варналій // Економіка і управління. – 2000. – № 1. – С. 18–29.

3. Лібанова Е. М. Демографічні передумови реформування системи пенсійного забезпечення / Е. М. Лібанова // Соціальний захист. – 2000. – №2. – С.48–57.

4. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2010. – 270 с.

5. Сазонець І. Л. Фінансовий механізм пенсійної системи України в умовах трансформації світової економіки : [моногр.] / І. Л. Сазонець.– Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2008. – 396 с.

6. Концепція економічної безпеки України / за ред. В. М. Геєця.; НАН України; Інститут економічного прогнозування. – К. : Логос, 1999. – 56 с.

7. Краткий экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. М., 2002. – 525 с.

8. Сенчагов В. К. Экономическая безопасность России. Общий курс / В. К. Сенчагов. – Москва : «Дело», 2005. – 896 с.

9. Социальный менеджмент / Под ред. Д. В. Валового – М., 2000. – С. 380.